

voltak ugyan, de a magyar színészek éppen 1812–13-ban nem voltak oly helyzetben, hogy ily sok költséggel járó bemutatóra vállalkozhattak volna, bármennyire hozzájárult egy-egy darab sikeréhez a sok és változatos díszlet. Ekkor volt a második pesti színtársulat a legnyomorúságosabb helyzetben, úgyhogy a megye már 1813 nyarán elhatározta feloszlását. 1813 szeptemberében vette át aztán az igazgatást Kultsár, s ez után kezdődött még egy utolsó emelkedés, de az első hónapok még jórészt a Rondella tatarozásával teltek el, s addig ismételten Székesfehérvárott játszott a társulat. Az év legvégén s a következő év elején sok látványos darabbal igyekeztek újra közönséget hódítani — így kerülhetett sor éppen ekkor a *Borzasztó torony* bemutatására.

WALDAPFEL, JÓZSEF.

ISMERETLEN IRODALOMTÖRTÉNETI ADATOK ERDÉLYI KÉZIRATTÁRAKBÓL.

I.

Adalékok a magyar népköltészet és a magyar irodalmi népiesség történetéhez.

Ma már a kérdéssel foglalkozók előtt nyilvánvaló dolog, hogy annak a szellemtörténeti iránynak mibenléte, melyet mi *magyar irodalmi népiesség* kifejezéssel illetünk, csakis kéziratos énekeskönyveink — *minél több* kéziratos énekeskönyvünk — tűzetes átvizsgálásával s közkinccsé tételével tisztázható. Nem lehet azonban eléggé hangsúlyozni azt, hogy ebből a szempontból nemcsak a XVIII. század végéig, hanem a múlt század elejétől a század közepéig terjedőleg szükséges és fontos kéziratos énekeskönyveink népi és népies anyagának ismerete.

Ha a magyar irodalomtörténetírás rájő végre arra, amit a zene-tudomány a maga körében régen belátott, hogy a magyar lélek virágainak, a dalnak, eredete mélyreható, rendszeres vizsgálatot érdemel és követel; ha továbbmenve e vizsgálatban keresi majd azt a kulcsot, mely népdalaink s a magyar irodalmi népiesség termékei közötti titkos és szövevényes összefüggés rejtekajtáját felnyitja: belátja a régibb és újabb kéziratos énekeskönyveink jelentős voltát s így lehetővé teszi azt, hogy kézzelfogható, megbízható alapra építhessük a magyar irodalmi népiesség elméletét. Tudom, hogy az irodalmi népiesség és a népköltészet összefüggéseinek vizsgálata végső ponton a szellemtörténetre tartozik, de levegőbe épít, tetszetős elméleteket gyárt csak az a tudomány, melynek pozitív alapjai, részletkutatásokat elvégző munkásai nincsenek. Azért tartom fontosnak elsősorban is e pozitív alap megvetését — torrásközlés által. Ilyen s hasonló közlések által lehető volna — legalább szövegtörténeti szempontból — annak felderítése is, hogy parasztdalainkban mi, ahogy újabban *divat* nevezni, az *úri*, a «felülről» lekerült elem, s mi az, amit a nép maga termelt. Ezáltal aztán az irodalomtörténetírás is hozzájárul valamivel ahhoz az eredetkutató munkához, mely végre a magyar nép illetőleg parasztdal forrásainak ismeretéhez s a népköltészetéről alkotott fogalmaink felülvizsgálatához feltétlenül szükséges. A kettős forrás, a kétfelől összekerült s egymással többé-kevésbé szervesen ötvöződött anyag szétválasz-

tása és meghatározása — mivel részünkről csak szövegtörténeti szempontból tartom e feladatot elvégezhetőnek — elsősorban az irodalomtörténetre nézve fontos, mert ez a vizsgálat világot vet azokra a hatásokra is, melyek a magyarságot az utóbbi, rohamos európaiasodására nézve legdüntőbb száz év alatt érték.

Az itt alább közlendő énekek közül nagyon sok mintegy átmenet a népdal — vagy pontosabban — parasztdal és a népies dal között. Némelyik inkább ide, másik inkább amoda tartozik. Legtöbb az E. M.¹ kéziratárából (Kolozsvár) került elő ott folytatott kutatómunkám közben. Szeretném, ha ez az adatközlés a pangó érdeklődést a fentebb érintett kérdésnek pozitív alapon nyugvó megoldása felé terelné.

Az énekeket az eredeti szöveg helyesírása szerint adjuk, hibáikkal együtt s az értelemszavarázó hibákat is csak ott igazítjuk meg, ahol nyilvánvaló tollhibával van dolgunk. A pótoltt betűket és szótagokat sarkos zárójelbe foglaltuk.

II.

Egy XVIII. sz.-végi ponyvanyomtatványkötet énekei.

A kolozsvári ref. koll. nagy könyvtárában egy XVIII. sz.-végi vagy legfeljebb a XIX. sz. első évtizedéből való ponyvanyomtatványkötet van (Miscellanea LVII. 475), mely ritka ponyvatermékeket őrzött meg. Ebből közlöm az alábbi énekeket. Talán ez a közlés is felhívja a figyelmet a ponyvanyomtatványok figyelembevételének szükségességére.

1.

Most izenték Kolosvárról,
Kell-e Leány vagy nem?
Most-is azon gondólkodom,
El-végzem-e vagy nem?²

Ha Tordai Leányt veszek,
Olyan mint a Szamár,³
De ha Kolosvárit veszek,
Olyan mint a Madár.

Vásárhelyre kéretének,
Oda nem — adának,
A' Déési vén Vargának,⁴
Néki taszítanak.

De hadd legyen majdel-mégyen
Ő-is a vásárra,
Én akkor nyujtózom a'
Kovátszal az ágyba.

Neszé szívem két pogátsa,
De jaj hol eszed meg?
Vidd-el félre a kert mellé,
Mintha járnál edd-meg.

A' Barátok az utszában
Kaputumban járnak,
Azok élík világokat,
A' kik ketten hálnak.

Lám én szegény árva fejem
Tsak egyedül hálók,
Kivül belől tapogatok.
Tsak falat találók.

LVII. 475 e. 2a l.; címül: a *Második* ének. Világosan látszik, hogy itt két vagy három dalból összeénekelte énekről van szó.

¹ Az *E. M.* rövidítés az Erdélyi Múzeumot (Kvár) jelöli; kt=kéziratár. Egyebekben a vonatkozó helyek megjelölésénél, a nevezetesebb népk. gyűjteményekre való hivatkozásoknál legtöbb esetben csak a gyűjtő nevét írtam ki azzal a megfontolással, hogy a kérdéssel foglalkozó ebből is tudja, hogy milyen munkáról van szó.

² Ilyenszerű versszakot közöl Erdélyi is (II: 262.).

³ Erdélyben általában egy faja a becsmélésnek, ha valakitől azt kérdik, hogy nem tordai! Egygyűségükről sok mulatságos anekdotta szól.

⁴ Décsnek ma is nagy csizmadia-ipara van.

2.

Szebb vagy Rózsám Diánnánál,
Pünkösdi piros Rozsánál.
Pallás, Vénus Kiss-Aszszonynál
Magadnyít nyoomo(!) aranyánál.

Te vagy Rozsám én Galambom,
Hélikon¹ hegyén én dombom,
Kebeledben van két gombom
Mellyel Szívem vigasztalom.

U. o. 3a l.; a füzetke *Ötödik* éneke.

3.

Katona életet sok Legény kerüli,
A' Katona ruhát sok Anya kesergi,

Ha tudtad határát rövid szerelmünknek,
Határt m[í]ért vetettél szabad életünknek;

Én előttem nem-más Te tettél fogadást,
Hogy én rajtam kívül, Te nem-szeretted más.

Kesereg a' Lelkem, érted Szívem búsul,
El-vettél mátkául, itt hagyál árvául.

Az Isten ne-mentsen a' Budai Vártól,
A' Ferentz Királynak szürke Mondérvjától.

Széles víz a' Duna keskeny palló rajta,
Nem-merek reá menni, mert lesem rólla:¹

Kár vólna még nékem, véletlen meg-halni,
Egy hitván Legényért magam el-veszteni.

U. o. 2b—3a l.; a füzet *Negyedik* éneke. — Ez az ének már egészen népdalszerű s mint olyan kiválik e gyűjtemény énekei közül.

4.

Vérem! Vérem! Komám-Aszszony
Majd egy marok lisztet adok.
Jó tészta é K(omám) A(szszony)!
Szitán szitán szitálták,
Ugyan meg-is szitálták.
Sűrű szitán szitáltak,
Ugyan meg-is szitálták
Vérem &c.

Vérem, vérem, Komám-Aszszony!
Majd egy marok Lisztét adok,
Jó tiszta-é Komám-Aszszony!
Mihent szottyán, mindjárt rottyán;
Mihent rottyán, mindjárt szottyán.
Vérem &c.

Vérem, vérem, Komám-Aszszony!
Majd egy tsupor vaját adok,
Jó író-s-é Komám-Aszszony!
Héj &c.
Köppün, köppün, köppülték,
Ugyan meg-is köppülték;
Köppün, köppün, köppülték,
Ugyan meg-is köppülték
Vérem &c.

Vérem, vérem Komám-Aszszony,
Majd egy tsupor bort-is adok,
Jó tsipös-é Komám-Aszszony!
Héj! Jó tsipös Komám-Aszszony!
A konty alá tölteni,
Fel-lehet hörpenteni:
A konty alá tölteni,
Fel-lehet hörpenteni.
Vérem, vérem, Komám-Aszszony.

LVII. 475 é. 3b. l.; a füzet *Hetedik* éneke. Utánaírva ceruzával:
Jó! — Változatai Bartalusnál (*Népd.* VII: 162—63. és *Magyar Orpheus*, 8.)
s jegyzetekkel Fabónál (*A m. népd. zenei fejlődése*, 150.)

¹ V. ö. Erdélyi II: 139.

5.

Bezzeg van Báts-Vármegyében
A' Tiszának le-mentébenn,
A' ki ragyog Személyében,
Mint a' Tsillág az egekben.

Ékes Viola nemzette,
A' Pünkösdi Rózsa szülte,
Égi harmattal nevelte,
Ezt az egygyet úgy kedvelte.

Mint a' napnak ragyogása,
Barna szemének járása
Ugyan illik a' mozgása,
Még Pesthen-is mintsen mássa.

Különb ő a' Liliomnál,
Rozmaringnak bimbojánál,
Ekesebb az Helenánál,
Szerelmessebb a' Vénusnál.

Szép kis gyenge termetének,
Ékesen zengő nyelvének,
Nem kár volna személyjének,
Hogy innepet szentelnének.

Nehéz ugyan virág-szálom,
Hogy személyyedet nem látom,
Meg-látom tán Vasárnapon,
Barna szemű szép galambom.

Arra kérlek, hogy szívedet,
Eddig való szerelmedet,
Tarts meg hozzám hűségedet,
Búra ne hozd víg kedvemet.

De még egyszer meg-tsókoklak,
Azután Istenre hagylak,
Én szívembe bé-kaptsollak,
Téged Istennek ajánlak.

Olly messze től-m távoztál,
De mással ne barátokozál,
Bús szívedből ki ne zárjál,
Gyöngyöl rózsám harmatozzál.

Jaj galambom tölem elmegy,
Valjon ki volt azaz irégy,
Ki okozta, hogy te így tégy
Eképpen távul töllem légy.

Egy Szűz igyekezetéért,
Tsináltam egynek kedvéért
A' Szentai szép Szűzekért,
Azok közzül de tsak egygyért.

LVII. 475. h. 2a—3a l.; Címe: *Nro 5. Hat vidám nóták.* Nyomat.(tatott) a' bő Szűret után hamarjáb(a). *Második* ének; utánaírva kék ceruzával: *Jócska.* — XVIII. sz.-végi nyomtatvány.

6.

Szomorú már nékem járasom kelésem ;
Talán ez világban nem léssen örömem,
Mert az én édesem eltávozott tőlem
Kiért el-bágyadott 's szomorodott szívem.

Látom a' tavasznak mindenek örülnek,
Gyenge violákból koszorukat kötnek,
De az én bánatim mind tsak öregbednek,
Mert nehéz gyötrelmek szívemen nem szűnnek.

Zengedez az erdő sok szép énekszókkal,
Tündöklük a' mező sok szép virágokkal,
De én szegény fejem tsak búval 's bánattal,
Világból ki-múlok iszonyú kínokkal.

Ládd melly tsudálatos a' szerelem' dolga ;
Nintsen ez világban ő nékie mássa,
Nints olly erős bátya, ki ötet meg-tartsa,
Mert a kö-várat is meg-meri hágnia.

Áldjon meg az Isten téged' édes rózsám,
Ha már nem lehet-is veled múlatásom,
Kérlek édes szívem vegyed ez irásom',
Jó szívvel lélekkel kedves tulipányom.

Akarnám meg-tudni szívednek szándékát,
En szívemhez való szíved' ajánlását,
Kiért az Istennek ne várjad áldását,
Mert meg-szegted szívem szavad' fogadását.

Ne tsalogass kérlek mond-meg akaratod',
Hogy mint bizzam hozzád mutasd-meg szándékod'
Ha igaz légyen a' te ajánlásod,
Hogy a' mit mondottál, azt meg nem másolod.

Kérlek édes szívem, kérlek, hogy tudósíts,
Hogy az én szívem' már több búa ne merítsd,
Eleget kínoztad el-bágyadott szívem,
A' kit meg-nem mondhat te előtted nyelvem.

Talán azt gondolod hazudok előtted
De biz édes szívem majd meg-halok érted,
Úgy annyira lettem el-búsult szívemben,
Az jártomnyi erő sintsen már testemben.

Olyan vagyok hidjed mint szélvészben madár,
Kit a' zápor-eső úgy el-lankasztott már,
Szárnyai nem bírják, nem-is járhat immár,
Minden felől szegény fejére vesztet vár.

Olyan vagyok én már, mint út-félen az ág,
Kit valaki le-vág mindenütt reá hág,
Repete.

Azért immár nékem a' koporsó készen,
Kiben már énnékem temetésem léssen,
Az fejem felett-is egynehány vers légyen,
Mely emlékezetet én rólam-is tegyen.

Itt fekszik egy árva, itt el-temettetett,
Kinek már éltében a' bú v(é)get vetett,
Nyúgodjon ő szegény, bírja az egeket;
Mert éltében egyérl ő sokat szenvedett.

LVII. 475 i. 1b—2b l.; az *Első* ének. Cím lapja: *Négy új Világi ÉNEKEK. Nyomtatott eben az Esztendőben.* 4 lev.

7.

Fáj, fáj, fáj de mit tudok tenni,
Egyedül kell élni,
Éltemet szűrnyen epezteni,
Szívem rabbá tenni:
Nékem én szerelmem
Vagynak veszedelmem
Mert im' törben ejtettél immár,
Nem szabadítasz kár,

Üldözött ostromló szerelmed,
Bár kegyes személlyed,
Meg-vallom oly ékes termeted,
Hogy rendben teheted,
Minden Nympha szűzzel,
Kit már szerelmével,
Sokakat már meg-sebesített,
Hémenkint¹ szeretett.

¹ Hymenként?

Rontsd-el már egészen életemet,
 El-vetted kedvemet,
 Töröld-ki szívemből nevedet,
 Ne lássam képedet,
 Mert ott le-rajzolja,
 Lántzal vagy kaptcsolva,
 Bár soha ne láttalak volna,
 Szívem nem gyászolna.

U. o. 4a-b. l.; a *Negyedik* ének.

III.

A Sakó István énekfűzetének három éneke

Az ú. n. Sakó István-féle énekfűzet két összefűzött 8-r. ív 1—8 levelére írt énekeskönyv, mely a következő feliratot viseli: *Ezen Kantoralis Keszült az 1829-ik | Esztendő(en) Januarius 1ső Nappján. | Sako (Zsako) István által* (1a lap.); a 2a lapon megkezdődnek a *SZIVET GYÖNYÖRKÖDTETŐ | Wlági Énekek 1828.* 12 éneke közül a három népdalt közlöm. A fűzetkének csak egyik íve van beírva a kettő közül; a többi össze van hajtogatva, de fel sincs vágva. Az énekesfűzet, melynek szövegrésze a 8b-n a következő éneket jelző *Más* szóval megszakad, jelenleg rokonság révén a Mikó család tulajdonában (Kvár) van, s én Mikó Imre jogszigorló szívességéből használtam. Fogadja ezért köszönetemet.

1.

Ujj Falusi Huhász (!) Legény Vagyok én
 Ezt a Kitisny kerek erdőt őröm én
 Közzepeben vagyon Nekem a Házom
 Oda Várom az én Barna Galambom

Tull a Tiszán Tull a Dunán egy kis ház
 Ott Fekszik az én Galambom meg halván
 Viola Szin Fátyollal Van Takarva
 Jaj be kedves Szeretöm volt Valaha

Vennék Ró'sám egy itze Bort ha innál
 Így jár aki szép Szeretőre talál.

A fűzetke 3b—4a l.-ján, *Más* jelzés alatt.

2.

El ment Jantsi az Erdőre
 El vették a fejszét tőlle
 Tsak egy tsatlást vágatt vélle
 Kilentz rénest adott érte¹

Nints szebb madár a fetskénél
 Fejér lábu menyetskénél
 Kartan fersing vagyon rajta
 Szennyes pengyel van alatta.

Hideg a víz nem moshattya
 Gyenge karja nem álhattya
 Fejér Legény a Toronyba
 Ténylik a Tordai gombja

Barna Leány a Toronyba
 Sejem bojt van a nyakába
 Vigyorgott a Szemem Rajta
 Mikor el Mentem eránta

¹ E versszakot közli Bartalus is (*Magy. népd.* Egy. Gyűjt. IV:25.).

Debretzeni erek berek
Nem Terem egyebet Medgjet
Fekete Cseresnyét Almát
Piros Rósát Majoránát

Kötök én Majd Szép Bokrétát
Piross Rósát Majoránát
Ólelem a Rósám Nyakát
Csokolom piross Ajakát

Szedek egj Kosárba Medgjet
Nem viszek én most egjebet
Viszek Néki Piros Almát
Mert Szeretek Piros Rósát

A Tordai Piross Berek
Az én Ró-sám ott Kesereg
El mennék én Tü Hozzátok
De Szemetes a Hazatok

El Száradt a Rósa Fástol
El maradtam a Rósámtól
Terem a Fa még Mondulát
Kapok én még egj Szép Rósát
Wége

A füzetke 6 a—7-a lapján. — Hasonló dal a Deés-cichegyi (Szolnok Doboka vm) kéziratban levő népköltési gyűjtésében is van.

3.

Ugy meg vagyok buval rakva
Mint a Szamosdi Almafa
Kettő három terem rajta
Még is elég van alatta¹

Végig menék a Temetőn
S ott el hagyta Szép Szeretőm
Várad felé ragyog az Eg
Edes kintsem szeretsz é még

Oh be sáras a ruhája
Tám tizimát törölt hozzája
Kertem mellett foly a tiszta
Mossa meg hogy légyen tiszta

Ha nem szerettek volna
Fel se kerestek volna
Utánn mégyen két Katona
Tsereg pereg sarkantyuja

Sellyem csáko a fejében
Lilium szál tetejében
Rosa nyílik kebelében
Jo gondolat a szívében.

A füzetke 6a lapján. Kissé értelmetlen; valószínűleg ez is összeénekelte dal.

IV.

Világi énekek gyűjteménye.

E gyűjtemény a népköltési anyag gazdagasága szempontjából kétségtelenül az E. M. ktárának legértékesebb darabja. Tulajdonképpen több, számszerint négy, énekkfüzet összefűzéséből keletkezett. Az énekek leiratásának kora a mult század harmincas éveire (1831—32.) esik. A gyűjtemény leírója valószínűleg az a Kun Sámuel, akinek nevével az énekeskönyvben többször is találkozunk.²

¹ V. ö. Kriza 81., Kálmány: *Koszoruk* I:40., II:86. és Bartalus (i. m. V:78.).

² A gyűjt. pontos leírását l. Erd. Ir. Szemle 1929. évf. 3—4., ill. az Erd. Tud. Füz.-20. sz.-ban.

1.

Ujj falusi juhász legen vagyok én	Tul a Dunan ál (!) a Tiszán egy . . . ¹
Ezt a kitsin kerek erdőt orzem én	Abban fekszik az én rosam meg holva
Közepében voygon nekem a hazom	Viola szín fatyollal ban betakarva
Odá varom az én barna galambom	Oh de kedves szeretőm volt valaha

Vennék rosám egy itze bort ha innál
Igy jár aki szép szeretőre talál

U. o. b) 12b; Más 17. jelzés alatt. — E dalt csekély különbséggel lásd a Sako István daloskönyvéből közölt dalok között.

2.

Gyere Velem gyere te szép Leán	Approirást irok
Az én laktam ² Földre [Kegyess	Ugy megirok s megsirok
Kinek földje bársan	S az én szeretőmnek
A mezeje Virág	Szomorú verseket irok
Liliammal nyilik	
Az Erdeje Ezüst	Atta volna isten ⁷
Gabonaja arany	ne láttalak volna
<i>Gyere velem gyere te szep lean</i>	Hiredet nevedet
Mert én nem mehetek [Kegyess	Ne hallattam volna
Mert vagyok énnékem	Gesztenye szín hajom
Jegyesem gyűrűsem ³	Meg sem oszült volna
Kit elvártam 9 Esztendeig ⁴	Roszaszín két ortzám
Még elvárom 9 Esztendeig	El sem hervadt volna.
Ha megis nem jó el	Fekete két szemem
En is a Patsának Allak ⁵	Ki sem sirtam volna
Két feér labommal	Az en szívem érted
Márványkövet nyomok	El sem epet volna
Két fejer karommal hir ⁶	Halgatok, halgatok
Hir harangot huzok	Mert vetettél hálát ⁸
Apro Ujjaim(mal)	Szabod eiletemnek

U. o. mint az előbbi a) 3a—b. lev. Változatait l. Erdélyinél (I: 422.) és a *Magy. népk. gyűjt.*-ben (III: 15.). Gragger szerint (*Magyar népballedák*, Bpest 1927. Napkelet kv. 19: 201) ez az egyetlen magyar népballeda, amelyben a parasztleány apáca akar lenni. A külföldi rokon balladákkal Abafi Lajos foglalkozott (*Kisf.-Társ. évl.* XII: 131.)

3.

Tarka kis ruhámat	Keserves sirásim
Majd gyszra fordítom	Keserves sirásim
Mert az én édesem	Talám meg halgatna
Az este bucsuzott	Vegső butszuzásim

¹ hóka?

² V. ö. Szilády Á.: *Balassa költ.* 1879. 24. 1. 7. sor.

³ *Magy. népk. gyűjt.* I: 161.

⁴ U. o. III: 15.

⁵ = Én is apácának állok.

⁶ U. o. I: 191.

⁷ V. ö. Thaly i. m. I: 428 (29.); Kálmány: *Szeged népe* III: 19, *Magy. népk. gyűjt.* III: 34.

⁸ = hálót.

Anyám édes anyam
Szibeli jó dajkám
Tudom fájdalamal
Szültel e világra¹

Rengő bötsöm mellet
Gyakran fel viradtál
A pogán karjara
Engemet fel tartottál

En tsak olyan vagyok
Pogán karja előtt
Mind mezőbén fuszál
A jó kaszász előtt

Varý meg madár varý meg²
Vid el leveletem
Atyámhoz Anyámhoz
Szibeli vaskámhoz

Ha kerdik hol vagyok
Mond meg hogy itt vagyok.
Toroszko piatsán
Terdig vasban vagyok

Megunta két kezem³
Hírharangot huzni
Meg unt a két lábán (!)
Gyemant követ nyomni

Meg unta két fülem
Zöld erdő zügását
Árva léán sírását
Vad Galab (!) szollását⁴

Szennyes az én ingem
Nincsen ki meg mossa
Rendel az Ur isten
Talám ki meg mossa

U. o. mint az előbbi; b) 7a—8b; *Más 10.* jelzés alatt.

4.

Ne szomorkadj légy víg
Mert nem lesz mindég így,
Ki meg szomorítot
Az meg vigasztal még

Fejér az en mejjem
Meg ötelhel engem
Piros az en ortzám
Meg tsokolhat engem

A nagy Kősziklanak
Könyebb meg haszadni
Mind két igaz szívnek
Egy mástol meg válni

A Test Lélek nélkül
Rothadásra készül
Jaj az en lelkeknek
Rosám nállad vagyon

Rabod vagyok rabod⁵
Szabadulást várok
Tsak az Egek tudják
Mikor szabadulok

Ha rabod vagyok is
Szabadulást várok
Viragos kertedben
Egy virág szál vagyok⁶

¹ V. ö. Erd. Múz. 1888: 149; Thaly: *Vit. én.* I: 146., 222—23; *Magy. népk. gyűjt.* III: 29. és 35.; ilyenszerű gondolat előfordul Bartóknál (*A m. népd.* 17.) is.

² V. ö. Erdélyi, I: 52—53, Kriza, 14, *Magy. népk. gyűjt.* I: 193—94.; u. o. 229. és 240.; u. o. II: 5. a madárral való ízenés nagyon kedvelt népdalmotívum; erre vonatkozólag lásd az előbbi énekhez csatolt jegyzetekben idézett helyeket és Thaly *Vit. én.* I: 157, II: 193. 334.; Erdélyi II: 134.; Kálmány: *Koszoruk* I: 28., 47. és 54.; *Szeged népe* I: 17., 33., II: 5., III: 2., 17., 144.; Kövály-Abafi: *Göcseji népd.* 7—8.; Seprődi: *Eredeti székely népd.* 29—30. — E két szakasz keletkezési korára vonatkozóan lásd Galamb Sándor (Irodalomtört. 1912: 62.) és Kálmány Lajos cikkét (u. o. 1913: 98—100), illetőleg *Egy törökkori dalunkról* c. fejtegetésemet (Irodalomtört. 1930: 248—49.) L. még Gragert is (i. m. 175—176.) és a Thaly által közölt *Tatár rabok éneke* megfelelő versszakait (l. *Ismeretlen hist. énekek.* Századok, 1871: 482. s. köv. l.

³ *Magy. népk. gyűjt.* I: 191. és 193.

⁴ A 2. és 4. sort lásd Thaly: *Vit. én.* II: 394. és 396.

⁵ V. ö. Thaly: *Vit. én.* I: 186.; Kálmány: *Koszoruk* I: 48., II: 96, III: 17—18.; Erdélyi I: 52—53., 475; *Magy. népk. gyűjt.* I: 193—4., II: 32., III: 43. és u. o. I: 33—37. ill. II: 32—35.; Erd. Múz. 1909: 341; *Erdélyi dalos naptár* 1930: Függ. XIV. l.

⁶ Ezt s a következő versszakot v. ö. Thaly *Vit. én.* (II: 393, 395—398.)

Szabad a madárnak	Le szállot a Páva ¹
Agrol agra szálni	A város hazára
Tsák nekem nem szabad	E a szegén Legén
Galambhaz járni	Szabadulására

Igyal szegén legén
 Varos bosszuára
 Varos bosszuára
 Leányok sirolmára

U. o. 19a—b. *Más 30.* jelzés alatt. — Ez *összeénekelte* népdalnak egy része (Rabod vagyok, rabod) valószínűleg még a XVII. századból való. A 4—5. vszk változataira vonatkozóan l. az előbbi (3.) ének megfelelő vszkához csatolt jegyzetemet.

5.

Szeretnem szantoni	Lisztet költzen kertem
Hat ökret hajtani	Vajat pénzen vettem
Ha szeretöm jönne	Megis Szeretomnek
Az ekét tartanni	Pogátsát sütöttem

Szombaton szapultom
 Vosárnap tégláztom
 Megis szeretömnek
 Fejér inget adtam

U. o. 21a. *Más 32* jelzés alatt.

6.

Ne tsudálkozz nagyon	Inkabb tsudálkozzál
A német hadnagyon	A magyar hadnagyon
Bugyigoja vagyon	Arannyal ki varva
A kö üsse agyon	Kek dolmanja vagyon
A mi benne vagyon	

U. o. 21b. *Más 33.* jelzés alatt. — Eltérő változatát Szatmármegyéből a *Magy. népk. gyűjt.* (I: 245.)-ben találhatni.

7.

Tul a vizen van egy kis malom	Piros Gyuszü a derekán
Ott kaszál az én Galambom	Nem hajlik a kasza után
Sejem kolap a fejébe	Rendét vágja harsagással
Nem süt a nap a szemébe	Lesz rakása szép nyomással

U. o. 12a. *Más 19* jelzés alatt. — Változata Krizánál (155. l.)

8.

Erik a Viki szilvaja, ilajram
 Gömbörödik Hubay pulaja
 Mennol inkab gömbörödik
 Annal inkabb lutskasadik, ilajram

Ez az ének (u. o. az első, boritéklap b. felén) ritka, tölem nem ismert réjájáért érdemel figyelmet.

¹ Erdélyi (II: 52.), Kriza (22.), Kálmány *Koszoruk* II: 96., *Szeged népe* III: 200—201; távoli változata Bartóknál (i. m. 9.). V. ö. Gragger i. m. 176.

9.

Én vagyok a petri gujás
 Én őrzöm a petri Guját
 A bojtárom a Gujánál
 Magam vagyok a rosámnál

Menyünk fel s lapanyágra
 Nezzünk szejjel a Gujába
 Nintsen semmi kár a marhába,
 Nintsen é: kár a marhába,

Nem úgy van most mind ez előtt
 Sár van a' mi Kapunk előtt
 Által mennék de nints öröm
 Tsak úgy nevet a' Szeretöm

Felmentünk a lapanyágra
 Széjjel néztünk a Gujába,
 Nints semmi kár a marhába,
 Nints semmi (!) kár a marhába,

A Sinfolvi hegyes halom,
 Körül legeli a barom,
 Töltsél inna én galambom
 Nintsen kedveseb gyémántom

U. o. c) 1a—b. — Változatai Erdélyinél (I: 217.) és Krizánál (228—29.)
 Allítólag Édes Gergely szerzeménye.

10.

Estve késő ne járj hozzám
 Mert sokon vigyáznak réám
 Ha El jössz is tsendesen járj
 Ablakomon halgatozzál

Torda Varmegyében születtem
 Bethleyen Belgradon [szülöttem] atmentem,
 Ujfaluban nyugadalmat talaltam [atmentem]
 [ta(la)l]tom

Záros ajtom nyitva tartom
 Fris galambom behotsátom
 Tészek széket leültetem
 Tetek (!) agyat lefektetem
 Jo hajnalban felsekerentem
 Tsokot adok eleresztem

Tisza partján kivirított tulipánt
 Az én szivem téged óhajt téged vár [tulipánt]
 Ha te el hatz Kís kertemben kivi-
 [rított rosa van rosa van]

Közzel vagyok Asiahoz
 Szeretömnek az házához
 Alatta foy el a Gyarmat
 Midég rám hullat a harmat

Szeret engem egy meszáros
 Tudja már az egész város
 Régen mondom ily a lora
 Ne halys a Trombita szora

Hajja haja magamraja
 Szeretömnek kondor haja
 Bár olyan kondor ne volna
 Inkáb nem kapnának rajta

Az en rosam epitette
 Tzitrus fabol kimetzette
 Magos a torony teteje
 En vagyok az ő veleje

Be szep a szeretöm szeme
 Be sepen nez az Emberre
 Hogy én majd meghalok érte

Vegig megyek egy udvaron
 Bor petsenye az asztalon
 Rosa virit a tangyeron
 Fris menyetzke vetet ágyan.

Ez a népies, néhol tudákos s erőszakolt rímelésű dal a gyűjtemény
 c) 1b—2b. l. *Más 2 dik* jelzés alatt található. — Valami népdal egyveleg
 lehet; versszakainak némelyike ismerős.

11.

Aly meg rosám egy szora
 Nem a világ egy ora
 Nem szorulom tsokodra
 Majd el mehetz Dolgodra.

Gyere be te Fris legény
 Együnk ketten Vedritzét
 Hát a gazda mit egyék
 Egyék korpa tzibrét.

Im hol jár a nagy tél
A kis aszszony mivel él
Tormát reszel ugy el él
A is pedig ha kikél

Majd eljo a meleg nyár
A kis aszszon miben jár
Nints kantussa de nagy kár
Mar is pedig kettőt vár

Hej Tubáné Gubáné
Enyim vagy te nem másé
Nem a turi Gubásé¹
Sem a Tsaszi Kanászé (!)

U. o. c) 3b—4a; *Más 4.-dik* jelzés alatt. — Megvan a kolozsvári ref. koll. emített *Miscellanea* kötetében is (LVII. 475. 4b l.).

12.

A violát akkor szedik
Mikor reggel harmatozik
Én szivem is akkor nyugszik
Mikor veled mulatozik

Oh mely sokszor tanítottál
Mít nem tudtom megmondottál
Trefaiddal ujjítottál
Óróm vigasságom voltál

Keservesen jut eszemben
Amidőn öltik szivemben
Veled való mulatságom
Szeretetem s barátságom

Elhíd elnem felejtelek
Míg bennem egy tsep vért lelek
Jóságodert emlegelek
Hidel mind holtig szeretlek

Jaj Édesem mit tsinaljak
Szerelmedtől hogy elváljak
De már látom hogy elváltak
Veled többbe nem sétálok

Meg hervadot bennem a vér
Mely tégedet mostan is kér
Ambár tölled el távozom
Demassalnem barátkozom

Munkában sokszor karjaim
Elfáradtanak tagjaim
De ha Valladra tehettem
Mindjárt egész ujjá lettem

Fáj a szivem busulkodik
Midőn rollad gondolkozik
Könyös szememnek melynek ez (?)
Hogy többé szemedbe nem néz.²

V. ö. még Fabó (i. m. 79.) jegyzetével. Énekünk az E. M. kt 3100. sz. kéziratának c) 2b—3b. lapján található *Más 3.-dik* jelzés alatt. — Megvan a kolozsvári ref. koll. könyvtárának egy XVIII. sz.-i ponyva-nyomtatvány gyűjteményében (*Miscellanea*; kvtári jelzés: LXVII. 475e.) is, a 2b lapon mint *Harmadik* ének, csaknem betűszerinti másban.

13.

O te léán be meg nőttél
Be kár hogy ferhez nem mentél
Mentem volna de nem víttek
Mentem volna de ne(m) víttek

Édes szemem mér aluttal
Gyenge kezem mért nem fontál
A nagy láda uressen van
A nasz nepe a kapuban

U. o. 11b—12a. *Más 18. jelzés* alatt.

¹ Nyilván tollhiba: *gulyásé* helyett.

² E dalt csekély eltéréssel már Erdélyi is közölte (II: 4—5) Békésből. Most egy erdélyi daloskönyvből kerül elő egy változata; az első versszak másik erdélyi változatát Kriza közölte (*Vadr.* 120) s egy gyermekversbe foglalt első két sorát Szeged vidékéről Kálmány (*Szeged népe* III: 283). Régiségére nézve érdekes megjegyezni, hogy a következő alakban már a *Vásárhelyi dalosk*-ben (98. l.) is felfalálható:

Az violát akkor szedik
Mikor reggel hajnal fénlík;
De azután elváltozik
Nem is kedves nem is szedik.

Virágszimbolikájára vonatkozólag lásd Gragger fejtegetéseit (i. m. 18—20.)

14.

Midőn el vész Gerlicenek
Kedves szép párja
Magát adja siralomra
Bura bánatra

Regi szerelmed melege
Most is hervasztja
Mégis hív szívem szivedet
Most is ohajtja

Nyers agra soha sze lépik
Tiszta vízből soha se izik (!)
Haláláig szép párjáig
Ő Tsak bánkódik

1831 nek Le foljásában
Szász Bubánat és Siralom
Sűrű arjában
Aki ezeket szomorú,

Azt mondhatom magam felől
Hogy enis frissen
Mind Gerlice szép párjával
Eltem ekessen

Sziveknek sugja,
Regi szerelmed melege
Mostis hervasztja
Mégis hív szívem szivedet

Soha vénus ajándékát
Töllem elvette
Szép mírhámát vialámát
Márs már el nerte (!)

Most is ohajtja
Az egeken ahan Cillag
Mind író lenne
A mezőben a han fűszál

Igazomat tsak te éretted
Szívem viselem
Mert nalladnal soha sem volt
Nagyobb szerelem

Mint Penna lenne
A Tengerben ahan szép víz
Mind tenta lenne
E világnak szép kestsége (! ?)

Mind papiros lenne
Mégis az en banatimat
Le nem írhatná.

U. o. 19b—21a. *Más 31-dik* jelzés alatt. Több dalrészből összeszött dal. Távoli változata Kálmánynál (*Szeged népe* I: 23). L. még Gragger megjegyzéseit (i. m. 201.). Változatait felsoroltam az Erd. Múz. (1931:141) ill. az Erd. Tud. Füz.-ben. (36:13.) Az árva gerlicéről nemrégiben Eckhardt Sándor értekezett *Középkori természetszemlélet a magyar költészetben* c. tanulmányában (E.Ph.K. 1929. és klny.). A világirodalomban pl. Shakespeare is, mint a hűség mintaképét tekinti a gerlicét, mikor a *Windsori víg nőkben* (II:1.) mondatja *Mrs Page*-zel Falstoff levelének olvasásakor, hogy «előbb találni hűz *ledér gerlicét (lascivious turles)*, mint egyetlen szűz férfit». Énekünk utolsó verssoraihoz rejlő közkeletű kép változatai Kálmánynál (*Koszorúk* I:57 és *Szeged népe* II:45, III:6), Krizánál és *M. népk. gyűjt.* (I:185 és 189.)ben. A kép maga az oláh népköltészetből is ismeretes. (L. *Egyetemes irodalomtörténet.*)

V.

A Varga Melodiarium dalai.

A tőlem fentebbi névre keresztelt daloskönyv valamikor a «A mikolai iskolában tanuló Varga József» tulajdonában volt s jelenleg Csűrű Bálint, ref. koll. tanár birtokában van. A daloskönyv nevét a kötés sarokcímekjén álló *Melodiarium* szó s az első tábla belső felén levő név adta. A *Melodiarium* kézirat daloskönyvnek indult, de később prózai darabok is kerültek bele. Az írás a múlt század 20—30-as éveire vall és valóban egy, bizonyos Kováts Sámuel által eszközölt bejegyzés után (65. dal 27a l.) «Szigeth die 20 Febr(uraii) 1833» s egy, a gyűjtemény vége felé (60a l.) levő s «Szeremlei

Gábor úr beköszöntésére» írt vers mellett meg, 18 Szept(ember) 839 áll. E két dátumon innen nem írhatták a gyűjteményt, de feltehetjük, hogy 1833 előtt igen, s így hecses gyűjteménynek tarthatjuk a mult század 20-as éveire vonatkozólag, mivel e korból elég kevés dalunk van. Sok érzékeny dala mellett néhány népies vagy épen népdalt is tartalmaz; ezeket alább közlöm.

Leíróinak egyike szigeti, illetőleg nagybányai diák lehetett, ha tekintetbe vesszük a 40. dal (15b—16a) helyi vonatkozásait. Csűry Bálint pataki diákot sejt a leíróban (v. ö. Erd. Ir. Szemle 1924: 90.), de ez, amint fentebb kimutattam, nem valószínű. A bejegyzések a Máramaros-szigeten vagy Nagy-bányán való összeírás mellett szólnak.

1.

Ha nem szeret a Kis aszszony Aruljon el a' piatzon Lesz belollem any haszon Hogy meg veszen egy ifiasszony	Egy két pár tsok nem a' világ Vakuljon meg a' ki nem ád Adjál ro'sám e világon Ugy sem kell a más világon
---	--

Tul a Tizsán dörög az ég Kedves ro'sám szeret é még Mutasd meg szeretetedet Ugy sem soká[ig] látsz éngemet.	Isten hozzád édes eszem Már ma hasznodat nem veszem Ki öntlek ürge modjára Bort nem issza bosszujára.
--	--

A 3a lapon. A négy versszak négy külön dal vagy annak része.

2.

Sürjén tsillagzik az ég Majd eszedbe jutok még De már akkor késő lesz Ha a' szivem másé lesz	Kinek nintsen sok kintse Nintsen ki meg tekintse Nintsen barát szerető Verje meg a teremő.
---	---

Az én rósám kifestett szobája Terítve van tzipra nyoszójája Rajta vagon ro'sa szín kendője En vagyok a maga szeretője.	Tul a Tizsán szőke ján Gyere által a Tizsán Ha által jösz a' Tizsán Meg tsokollak a partján.
---	---

Az 5b lapon; — Az 1. vszk változatait I. Krizánál (63.) és Bartalusnál (III:50). Szintén külön dalszövegek egymás mögé sorolva.

3.

Egy két pár tsok nem a' világ Az is bolond a' ki nem ád Adjál ro'sám hold világon ¹ Ugy sem kell a másvilágon	Nem voltam én addig beteg Mig téged nem ismertelek Csak az olta vagyok beteg Miolta téged szeretlek
---	--

Mihellyt léged megláttalak
Mindjárt magamnak szántalak
Mindjárt magamnak szántalak
Ha vele meg nem bántalak.

A 6b. lapon. Nyilván két külön dalszöveg összekötése: 1 és 2—3.

¹ V. ö. az 1. é. ek 3. vszkával.

4.

Jó étek a turos Lepény
Nintsen náladnál szebb Legény
Illik ortzádra a' tsok
Mint a szegletbe a' pok.

Ingadoz a réten a' nád
Hajlando vagyok te hozzád
De ha el hagysz valaha
Meghalok bánatomba.

Amott egy kis patak tsereg
A' mellett szerettelek meg
De ha el hagysz valaha
Meghalok bánatomba.

Bus a Fülemile madár
Be régen nem láttalak már
Adok majd egy pántlikát
Mint szerelem zálogát.

A 22a—b lapon. Legalább két dal szövődött itt egybe. (Az első versszak nyilván önálló.)

5.

Szeretném én tudni hej ha
Jutok é eszedbe néha
Gondo kozol é felüllem
A' midőn távol vagy töllem.

A 23b lapon.

Ah de hív szívem esméréd
Mulljon el tehát kétséged
Imé itt egy pár tsok nesze
Ez kétséged szélessze.

6.

Három féle szeretőm volt
Lutheránus Pápista Tót
De meg mondám ökemeknek
Hozzám többet ne jöjjenek

De az egyik fel sem vette
Tsak sarkantyuját penette
A' Gazdasszony meghallotta
A' Gazdát is felhajtotta

A 26a-b lapon.

Kelj fel! Kelj fel! te jő Gazda!
Valaki jár a' házadba
Míg a' Gazda gyertyát (gyujtott)
Addig a' Legény el (ugrott)

Meg szoritá jobb keze(met)
Adjon Isten jobb szerel(met)
Jól meg nézd a' sze(mélyemet)
Mert soha sem látsz (engemet)

7.

Házasadj meg ha meg akarsz
Végy el engem ha el akarsz
Mert ha éngem itt hagysz,
Töb ilyen ró'sát nem szakithatsz

Az 52 b. lapon.

8.

Ha meghalok se bánom,
Kevés van a' ki szánjon,
Koporsomra boruljon,
Keservesen sirasson.¹

Születni és tanulni,
Szeretni és kimulni.
Oh de sok rossz kevés jó,
Fedezz el oh koporsó.

Kiszáradott az élet,
Virága semmivé lett,
Halok! remény ne ringass,
Aludj magad, ne altass.

Ahogy oskolába jártam,
Szabad koromra vágytam,
Mihelyt elértem erre,
Öröm se jött egemre.

¹ A 4. sor mindig ismétlődő.

Korán borult felettem,
Apám anyám temettem,
Testvérem is ki egy volt,
Utánnok hamar megholt.

Maradt reám elég jó,
De mit örülsz halandó,
Futó idő hamar mul
Tavasz virágod lehull.

Az én tavasz koromnak,
Virági is lehullnak;
Gyümöltse nyárra vála,
Lehull halál fagyára.

Tavasz gyümöltés hamar nő,
De rothadó s veszendő.
Könnyű hibát találni,
A' gyolts jégén elesni.

Én is sokat simultam (?)
Verembe még se hulltam
Ki bünt tud a' nevembe
Vessen követ fejemre.

Kevés időmre tettem,
Amennyi jót tehettem,
Barátimat szerettem.
Ne sirjatok felettem.

9a-b l. — Vált. l. Kriza I: 236, Erdélyi I: 292—94.; megvan még az E. M. kt. 1309. sz. énekeskönyve 4a l. is. Az itt közölt énekek közül ezen érzik meg leginkább az irodalmi eredet — műdal a maga egészében.

Közlő: SZABÓ T. ATTILA.

FÁBIÁN GÁBOR LEVELEI BARNA IGNÁCHOZ.

I.

Arad, január 15-n. 875.

Mélyen tisztelt Honfitárs!

Meg nem állhatom, hogy Kegyednek legközelebb megjelent magyar Horátiusáért szívem mélyéből ne gratuláljak. Alig hiszem, hogy még valakinek ez, a szó legszorosb értelmében jeles műfordítás élénkebb örömet szerezhetett volna, mint nekem; ki mármár kezdettem lemondani a reményről, hogy nyelvünkön, bár ez arra minden ma élő nyelv közt legalkalmasabb, római classicust így adva valaha lássak. Mit eddig e nemben költői művekből felmutatni birunk, többnyire idéetlen, izetlen, silány kísérlet; s szerintem a régiebbekből egyedül a Kis János Persius & Juvenálisa, újabbakból pedig Baksai Pharsaliája, s Bodon Ábrahám Georgicona ütök csak meg a kellő mértéket; s ezekből is a Kisé már ódon zamatú, nem áll a nyelv mai színvonalán; és aztán egy része nem is az eredeti mértéken, hanem prózában van adva. Még Egyednek, a jámbor öregnek Akadémiánk firmája alatt kiadott Tibullusa is bizony gyarló műfordításocska. E nagy szegénységünk kegyed minden tekintetben sikerült derék fordításával nagyban gazdagodott. Horátius Ódáit, mellyeknél a vers-sémák kezelése jár legtöbb vesződséggel, ennek dacára oly hiven, oly szabatosan, s mégis oly világosan és tiszta magyarsággal adni tudni, mint Kegyed, koszorúra méltó érdem. Vajha K. kezéből vehetnők maholnap az egész Horátzot. Hát a sokkal könnyebb Satírák- s Epistolákkal mennyivel könnyebben fogna még elbánni. Éltesse Isten Kegyedet sokáig, hogy irodalmunknak e téren minél több hasonló becses áldozatokat hozhasson!

A mellékelt példányokat legújabb műfordításaimból, mellyeket 7-dik évtizedem végén készítettem, fogadja Kegyed tőlem jó szívvel, kedveskedő emléktül s őszinte jeléül azon kiváló nagyrabecsülésémem s meleg rokonszenvemnek, mellyel vagyok és maradok Kegyednek

Állandó tisztelője
Fábián Gábor
az Öreg.